

Κεφάλαιο 3

Η θρησκευτική και η πολιτική οργάνωση των Ελλήνων

Στη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας την θρησκευτική και πολιτική ηγεσία των υπόδουλων Ελλήνων αποτελούσαν ο Πατριάρχης, οι Φαναριώτες και οι προεστοί ή δημογέροντες.

▲ Έλληνας προεστός του 18^{ου} αιώνα με την επίσημη στολή του, Αθήνα, Γεννάδειο Βιβλιοθήκη

Οι Οθωμανοί Τούρκοι κατέργησαν τη βυζαντινή διοίκηση στις χώρες που κατέκτησαν. Πιο ανεκτικοί φάνηκαν απέναντι στο Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης, διευρύνοντας τις αρμοδιότητές του. Ο Πατριάρχης, εκτός από θρησκευτικός πρέπτης, ήταν και εκπρόσωπος του ρουμ μιλέτ, των υπόδουλων δηλαδή Ορθόδοξων Χριστιανών και λογοδοτούσε στο Σουλτάνο για τις πράξεις τους. Ήταν, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας η Εκκλησία δεν είχε μόνο θρησκευτικά καθήκοντα αλλά αποφάσισε και για ποικίλες υποθέσεις, όπως π.χ. για τις κληρονομιές. Παράλληλα, ο Πατριάρχης είχε τη δυνατότητα να ιδρύει σχολεία και να επιβάλλει ειδική φορολογία στους πιστούς.

Κάποιοι ορθόδοξοι κληρικοί αντιμετώπιζαν την τουρκική κατάκτηση ως θεραπεία σταλμένη από τον Θεό για τα σφάλματα των Βυζαντινών αυτοκρατόρων και του βυζαντινού λαού. Ωστόσο, υπήρχαν ιεράρχες, όπως ο Πατριάρχης Νεόφυτος ο Β', που είχαν επηρεασθεί από τις ευρωπαϊκές ιδέες και αμφισβητούσαν την υποταγή στους Τούρκους. Άλλα μέλη της Ορθόδοξης Εκκλησίας, πάλι, σαν το μοναχό Μάξιμο τον Γραικό που αναγνωρίσθηκε ως άγιος στη Μόσχα, καλλιέργησαν περαιτέρω σχέσεις με τη Ρωσία. Ήταν, οι Ρώσοι ταυτίστηκαν στη σκέψη των υπόδουλων Χριστιανών, με το «ξανθό γένος», που θα ελευθέρωνε την Κωνσταντινούπολη από τους απίστους.

Οι Φαναριώτες αποτελούσαν μία άλλη ηγετική ομάδα των Ελλήνων κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Επρόκειτο για ορισμένες πλούσιες οικογένειες που ζούσαν στη συνοικία Φανάρι της Κωνσταντινούπολης, την έδρα του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Είχαν αξιόλογη μόρφωση, γνώριζαν ξένες γλώσσες και ανελάμβαναν υψηλά αξιώματα στην οθωμανική διοίκηση. Οι Φαναριώτες, όπως και οι ιεράρχες, ήταν απόλυτα εξαρτημένοι από τις διαθέσεις του κάθε Σουλτάνου.

Εκτός από τις δύο προηγούμενες ομάδες, μεγάλη εξουσία είχαν οι κοινοτικοί άρχοντες της εποχής, γνωστοί ως επίτροποι, δημογέροντες, προεστοί και κοτζαμπάσοδες. Οι Τούρκοι αναγκάστηκαν να σεβαστούν την τοπική ηγεσία κάθε χωριού, επειδή οι ίδιοι δεν είχαν κατάλληλα οργανωμένο διοικητικό μηχανισμό για να υπολογίζουν τον φόρο που αναλογούσε σε κάθε κάτοικο. Με το πέρασμα του χρόνου, αρκετοί κοινοτικοί άρχοντες απέκτησαν μεγάλη περιουσία και πολιτική δύναμη.

❖ Γλωσσάρι

Ρουμ μιλέτ: Ήταν αποκαλούνταν όλοι οι Ορθόδοξοι Χριστιανοί υπόκοοι του Σουλτάνου, ανεξαρτήτως γλώσσας και εθνικότητας.

Λογοδοτώ: Είμαι υπεύθυνος απέναντι σε κάποιον.

«Ξανθό γένος»: Φράση που συναντάται συχνά σε κείμενα της περιόδου της Τουρκοκρατίας και έχει το νόημα ενός ισχυρού λαού με ξανθά μαλλιά, ο οποίος θα βοηθούσε στην απελευθέρωση του Γένους.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Τι είναι το «Ρωμαϊκό»

«Ρωμαϊκον. Στις ψυχές όλων των απλών Χριστιανών, που ήταν υποτελείς στο κράτος της Τουρκίας εδώ και τέσσερις αιώνες (αφότου δηλαδή κυριεύτηκε από τους Τούρκους η λεγόμενη Ευρωπαϊκή Τουρκία και έπειτα η ίδια η Κωνσταντινούπολη) διαφυλασσόταν η ιδέα και η ελπίδα της απελευθέρωσης και ανάκτησης της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας με το όνομα “ρωμαϊκον”. Έλαβε την ονομασία αυτή από τους Ρωμαίους αυτοκράτορες της Κωνσταντινούπολης, από τους οποίους ονομάστηκε και ολόκληρη η Βυζαντινή Αυτοκρατορία Ρωμαϊκό Κράτος ή και απλώς “Ρωμαϊκον”, το οποίο ισοδυναμεί με τη λέξη “ελευθερία” για τους χριστιανούς υπόδουλους της Τουρκίας. Αυτή λοιπόν η ιδέα, “ρωμαϊκον” έμεινε ριζωμένη στις καρδιές των χριστιανών Ελλήνων και ομοθρήσκων...».

Γεωργίου Γαζή, γραμματικού του Καραϊσκάκη, *Λεξικόν της Επαναστάσεως και άλλα έργα, επιμέλεια Λ. Βρανούσης, Ιωάννινα 1971, σ. 132.*

(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

2. Οι δημιογέροντες

«Άλλα σε κάθε πόλη και χωριό, εκτός από την εξουσία του Αρχιερέα, υπήρχε και άλλη, καθαρά κοσμική, εκείνη των αποκαλούμενων Προεστών ή Δημογερόντων και στα τουρκικά Κοτσαμπάσηδων. Αυτοί σε άλλα μέρη προέρχονταν από τις ισχυρές οικογένειες, ενώ σε άλλα εκλέγονταν από τη συνέλευση των Χριστιανών. Συγκέντρωναν τους φόρους από τους ομόθρησκούς τους και τους παρέδιδαν στην εξουσία, είχαν μεγάλη δύναμη και λογοδοτούσαν στους Τούρκους. Οι Δημογέροντες κρατούσαν και ξεχωριστό ταμείο, το οποίο όμως ήταν συνήθως καταχρεωμένο».

Κ.Μ. Κούμα, *Ιστορίαι των ανθρωπίνων πράξεων, τόμ. 12, Βιέννη 1832, σσ. 537-539.*

(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

Ματιά στο παρελθόν

Ο Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρης

Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρης (1572–1637) ήταν ένας από τους πιο σημαντικούς πατριάρχες την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Υπήρξε λάτρης των γραμμάτων και εργάστηκε εντατικά για την πνευματική άνοδο του υπόδουλου έθνους. Έτσι, επαναλειτούργησε την Πατριαρχική Σχολή της Κωνσταντινούπολης, ίδρυσε τυπογραφείο και εξέδωσε την πρώτη μετάφραση της Καινής Διαθήκης στα νέα ελληνικά.

Η Πατριαρχική Σχολή της Κωνσταντινούπολης

Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρης, Αθήνα,
Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

▲ Ο Οικουμενικός Πατριάρχης με τη συνοδεία του, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

▲ Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος συνομιλεί με τον σουλτάνο Μεχμέτ Β', Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

▲ Προεστός Αιγαιοπελαγίτης, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

☞ Ερωτήματα

- Ποια ήταν η θέση και ο ρόλος του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά την Τουρκοκρατία;
- Με βάση την Πηγή 2, πώς εκλέγονταν οι δημογέροντες και ποιες αρμοδιότητες είχαν;